

KULTURA | 14/6/2025. | PIŠE Marko Kostanić

20. stoljeće u obiteljskoj optici

Žanrovski raznovrsna knjiga može se odrediti kao socijalna autobiografija. Dvije kuće su Lalićeve obitelji s očeve i majčine strane, prva je u Tučepima, druga na Korčuli. Prati se razvoj familija kroz 20. stoljeće, s naglaskom na Drugi svjetski rat i poraće koji su ih traumatičnim iskustvima presudno oblikovali



**Dražen Lalić na predstavljanju svoje nove knjige u Zagrebu
FOTO Neva Žganec/PIXSELL**

U domaćoj političkoj analitici postoji jedno sigurno interpretacijsko utočište. Njemu se dovoljno često pribjegava kad se istroše svi pristupi i perspektive kojima navodno samo oponašamo "normalan" analitički rad uobičajen u zapadnim državama. Pogledamo se u oči, kimnemo glavom i potvrdimo da je sve ostalo zapravo uvozna ornamentika i konačno si priznamo: sva se politika u Hrvatskoj svodi na obiteljsko nasljeđe.

Postoje ovakve i onakve razlike, ali kad dođe stani-pani, svi se zapravo priklone obiteljskim sklonostima i navikama. Te su sklonosti i navike presudno oblikovane Drugim svjetskim ratom i diktiraju nam političku sudbinu. Pojave se ponekad "treće opcije" i političke motivacije koje zaobilaze obiteljske predaje, tu i tamo navodnu enigmu predstavljaju navijači, potomci partizani, koji uzvikuju ustaške pozdrave, ali na kraju se sve vrati u obiteljsko gravitacijsko polje.

Ne treba posebno naglašavati da interpretacijska utočišta nikad nisu poželjna u prostornim planovima javnih rasprava. Iz toga ne proizlazi da nisu poželjni konzistentnost i dosljednost. Proizlazi samo da se moramo baviti i tim utočištima s jednakom pozornošću kao i s onim što se nastoji interpretirati. Zašto takva utočišta uopće nastaju? Mogu se izdvojiti za ovu priliku dva razloga.

Prvi se tiče same društvene pozicije analitičara. Čim se utvrdi da objekt

ž ж ж/ž

**NOVOSTI
HOBOČIA**

privilegirana pozicija: mi smo se obrazovali po najvišim standardima, ali objekt analize tim standardima nije dorastao.

Drugi se pak razlog krije u izbjegavanju odgovora na pitanje: a zašto nije dorastao tim zamišljenim standardima? Naime, presudna uloga obitelji u prenošenju i oblikovanju političkih stavova i vrijednosti u hrvatskom društvenom prostoru nije naprosto izmišljena. Ono što jest izmišljeno je interpretacija po kojoj je ta uloga dokaz demokratske nezrelosti. Prepoznata uloga obitelji ne predstavlja kraj analize i faktor koji objašnjava ponašanje birača. Analiza tek tu treba započeti.

Kako je uopće obitelj stekla takvu ulogu? Koliko se obitelj kao društvena jedinica mijenjala u posljednjih stotinjak godina? Predstavlja li obitelj samo

živi muzej vlastite povijesti ili se radi i o ekonomskom entitetu čija se uloga mijenja ovisno o vanjskim utjecajima? Zašto se obitelj smatra pouzdanijim nositeljem povijesnog pamćenja u odnosu na druge institucije? Mijenja li se uloga obitelji postupnim mijenjanjem rodničkih odnosa moći? Riječ je o prilično kompleksnim pitanjima koja iziskuju stvaranje posebnog instituta, a ovdje ćemo ih samo dotaknuti kako bi osvježili prevladavajući pristup antifašizmu u našem javnom životu.

Lalićevi sugovornici funkcioniraju i kao svjedoci povijesti, kako povijesti specifičnog mjesta i kraja, tako i povijesti obiteljskih odnosa, ali kao i svjedoci utjecaja i dometa obiteljskog pamćenja povijesti

Kao vrijedni poticaj i inspiracija može nam poslužiti nova knjiga našeg poznatog sociologa DRAŽENA LALIĆA. Radi se o knjizi koja je žanrovski raznovrsna, a uvjetno bi se mogla odrediti kao proširena socijalna autobiografija. Sam naslov "Dvije kuće iznad mora: Kultura sjećanja dalmatinskih obitelji" nam sugerira ambiciju i okvir knjige. "Dvije kuće iznad mora" predstavljaju dvije Lalićeve obitelji s očeve i majčine strane. Prva se kuća nalazi u Tučepima na Makarskom primorju, a druga u Čari na otoku Korčuli.

Lalić paralelno prati razvoj tih familija kroz 20. stoljeće, s posebnim naglaskom na Drugi svjetski rat i poraće koji su obiteljima donijeli traumatična iskustva i samim tim ih presudno oblikovali. Pored historiografskih i socioloških alata, Lalić se kroz serpentine obiteljskih povijesti probija prvenstveno uz oslonac na razgovore s članovima obitelji i obiteljskim prijateljima različitih generacija. Ti su razgovori vođeni i nekad davno s bliskim osobama koje više nisu među nama, ali i relativno nedavno kao dio plana pripreme za pisanje knjige.

Lalićevi sugovornici funkcioniraju i kao svjedoci povijesti, kako povijesti specifičnog mjesta i kraja, tako i povijesti obiteljskih odnosa, ali kao i svjedoci utjecaja i dometa obiteljskog pamćenja povijesti. U drugu skupinu spadaju prvenstveno mlađe generacije među kojima ključni momenti iz obiteljskih

povijesti danas igraju različite uloge. Preciznije, ti događaji različitim intenzitetima iz raznih razloga utječu na njihove živote. Također, oni i na različite načine integriraju te događaje i obiteljska predanja u vlastite ideološke i vrijednosne projekte i stavove.

Iako naglašava duboku intimnost motivacije koja stoji iza knjige i opsesiju koju mu je njen neobrađeni materijal predstavljao godinama, Lalićev pristup predstavlja osvježenje u povijesti našeg 20. stoljeća sazdanom na obiteljskoj optici. Pristup mu je naglašeno emocionalan, ali obitelji, jednu i drugu, ne tretira kao entitete koje krijumčari kroz kompleksne društveno-ekonomske odnose. Pod tim mislimo da, na primjer, kada priča o privrženosti njegove majke statusnim simbolima u socijalizmu koja je odudarala od socijalnih navika njegova oca, Lalić ne oklijeva da te razlike situira u klasne razlike između familija koje se vuku još otprije Drugog svjetskog rata.

Pored čitanja obiteljskih povijesti i načina na koje obitelji povijest pamte u klasnom ključu, Lalić naročitu pažnju pridaje i rodnoj dimenziji. Ona posebno u prvi plan dolazi zbog činjenice da su mu djeda iz Tučepa ustaše likvidirale i da je baba bila "glava obitelji" i implicitno usmjeravala obiteljsko pamćenje. Obje su mu obitelji bile aktivne u Narodnooslobodilačkoj borbi na različite načine, s tim da je ova korčulanska, kako za vrijeme, tako i poslije rata, bila, uglavnom zbog nešto imućnijeg statusa, manje sklona socijalističkim idejama.

Drugi svjetski rat je u našim krajevima dočekan u potpuno drukčijem obiteljskom kontekstu nego što jež današnji. I to ne samo kad se radi o obitelji kao ekonomskoj jedinici. Već i kad je riječ o mehanizmima pamćenja. Te su se obitelji s traumama rata suočavale često s mehanizmima naslijeđenima iz predmodernih vremena

Različiti stupnjevi i motivacije iza sklonosti socijalističkim i drugim političkim idejama u predratnom periodu drugi su važan aspekt Lalićeve

knjige. Kroz razne primjere ističe različite motive koji su poticali ljude u tim krajevima na pridruživanje partizanskom pokretu. Ti će motivi kasnije, nakon nekoliko desetljeća obiteljskog probavljanja, biti ključni i za zauzimanje pozicija kad se državni projekt zasnovan na NOB-u bude raspadao. I na ono što smatramo suvremenim ideološkim krajolikom.

Na tragu spornog statusa obitelji u tumačenjima naše povijesti i društvenih odnosa i Lalićeva poticajnog doprinosa čitanju obitelji kao društvenog entiteta koji povijest upija i kreira, postaviti ćemo nekoliko hipoteza i istraživačkih smjerova koji bi mogli pitanja antifašizma osloboditi statusa taoca obiteljskih metabolizama. Ne zato što tih metabolizama nema ili nisu utjecajni već zato što su kompleksniji od njihovog političkog degradiranja ili sakraliziranja, ovisno o potrebama i političkim motivacijama. Za početak, čisto da malo osvježimo perspektivu i lišimo ju utega navodne neminovnosti slijeda povijesnih zbivanja u posljednjih osamdesetak godina.

Također, i da navodno neutralne i ahistorijske kategorije poput obitelji i nacije malo tom poviješću opteretimo. I da utvrdimo da ono što je nama samorazumljivo kada govorimo o tim kategorijama nije bilo oduvijek tako. Danas je od kraja Drugog svjetskog rata prošlo osamdeset godina. Svijet se u tom periodu brutalno promijenio. Međutim, povijest tih promjena, pogotovo ako se tretiraju kao neminovne i zadane, nije dovoljna da razumijemo ono što se zbivalo u Drugom svjetskom ratu u našem kontekstu. Dakle, osvježimo malo perspektivu i vratimo se u 1861. godinu. Točno osamdeset godina prije početka Drugog svjetskog rata. Zamislimo tadašnje seljake iz Lalićeva i brojnih drugih krajeva na našim prostorima. Mislite da su se oni nacionalno identificirali i da su znali što je nacija? Koji je još identitet postojao osim konfesionalnog i neposrednog, obiteljskog?

Iako nam se danas preko "gena kamenih" i sličnih obrazaca prodaje priča o selima i seljacima kao vjekovnim čuvarima nacionalne ideje, dobro je poznato da su seljaci bili posljednja društvena skupina koja je nacionalnu ideju prihvatila. Njihovo kasnije prihvaćanje te ideje ih ne čini manje nacionalno autentičnima, ali treba znati da je "nacije" osmislilo građanstvo, a seljaci prvo tek bili pasivni materijal za njeno kreiranje, a tek kasnije dio nacionalnog pokreta. Sami visoki postoci nepismenosti seljačkog stanovništva u tom periodu dovoljno sugeriraju manjak potencijala za pripadnost nacionalnoj

ideji. Ona dolazi tek kasnije, krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća.

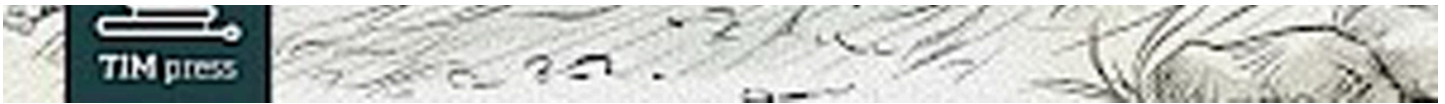
Također, u našim je krajevima u tom periodu, a u značajnom udjelu i do samog Drugog svjetskog rata, obitelj funkcionirala kao osnovna ekonomska jedinica. I nije postojala nuklearna obitelj kakvu danas poznajemo. Više je generacija stanovalo pod istim krovom. Dakle, kad govorimo o obitelji u posljednjih 150 godina ne govorimo cijelo vrijeme o istom. Pored razlika u ekonomskoj ulozi, različiti oblici obitelji presudno su se prožimali s onim što se naziva javnost ili javni prostor kojim cirkuliraju društvene i političke ideje.

Dražen Lalić

DVIJE KUĆE IZNAD MORA

Kultura sjećanja dalmatinskih obitelji





Taj je prostor u drugoj polovici 19. stoljeća bio gotovo potpuno skućen, postepeno se počeo širiti u prvoj polovici dvadesetog stoljeća kad su mase na našim prostorima počele ulaziti u politiku. Međutim, masovna politika nije ista u industrijskim gradovima i u selima u kojima obitelji i dalje predstavljaju osnovne ekonomske jedinice. I same političke ideje koje ulaze u taj prostor nužno iziskuju različite prilagodbe. Nije se mogla komunistička ideja isto predstavljati u industrijskom poduzeću u Zagrebu i težacima u Makarskom primorju. Potonji su u priličnoj mjeri i dalje neposredno pred rat živjeli u gotovo pa predmodernom društvu.

Dakle, rat je u našim krajevima dočekan u potpuno drukčijem obiteljskom kontekstu nego što je onaj današnji. I to ne samo kad se radi o obitelji kao ekonomskoj jedinici. Već i kad je riječ o mehanizmima pamćenja. Te su se obitelji s traumama rata suočavale često s mehanizmima naslijeđenima iz predmodernih vremena. S obzirom na to da nije postojala javna sfera kakvu danas poznajemo i da je ekonomska zavisnost bila presudno obiteljski obilježena, komplicirani odnosi užih i širih obitelji bili su optika kojom se tumačio svijet. Valja istaknuti i da se tu ocrtavala rodna podjela uloga: muškarci su sudjelovali u nastajućoj javnoj sferi, a ženama je namijenjena uloga povjesničarki obiteljskih odnosa.

Nakon što su se traume rata morale probavljati "zastarjelim" alatima, poslijeratni period je mnogim – ali nipošto svim – krajevima donio modernizaciju i formiranje potpuno drukčijih obitelji i obiteljskih odnosa koji su u nasljeđe dobili tu prvu obradu trauma i sjećanja. Dakle, ratna se zbivanja dočekuju "nepripremljenim" javnim sferama koje postaju frontovi, a njihova probava ostaje kao zadatak obiteljima koje se nepovratno mijenjaju. Istovremeno, službena jugoslavenska politika zbog raznih razloga, ispravnih i manje ispravnih, čak i pobjedničkoj strani "oduzima" pravo na funkcionalan tretman trauma, a kamoli gubitničkim stranama.

U tom se dakle kontekstu dočekuje raspad zemlje koja je ratom nastala. I kriza ponovno oživljava obiteljske priče i individualne žrtve koje postaju popularni i privilegirani obrasci za tumačenje povijesti i svijeta širom Europe. Dolazi do promjene intelektualne i ideološke atmosfere i, kako je napisao poznati povjesničar ENZO TRAVERSO, heroji više nisu partizani koji su se

borili protiv nacista nego pojedini nacisti koji bi spasili pokoj židovsku obitelj.

Pored toga što se nalazimo u novoj klimi koja obiteljima i pojedincima osigurava status ključa kojim čitamo društvo i povijest, ekonomska kriza i nesigurnost osamdesetih i devedesetih mijenjaju i naglašavaju ekonomsku ulogu obitelji. Šira obitelj sve više predstavlja i svojevrsno osiguravajuće društvo, ekonomsko utočište za brojne nezaposlene i one s oskudnim primanjima. Obitelj, uz naciju, postaje gotovo pa jedini oblik kolektivne solidarnosti. Bez obzira na posljedice za one koji su isključeni i za zavisnosti koje se uspostavljaju.

U tako promijenjenom obiteljskom kontekstu javlja se još jedna epizoda probavljanja sjećanja i trauma iz Drugog svjetskog rata koji se dodatno "objašnjavaju" ratom koji se tada događao. U tom se kontekstu otvara i prostor za drukčije čitanja motiva svih onih partizana koji su otišli na brda i u šume početkom četrdesetih. Tih čitanja ima na tisuće, neka su potpuno blesava, neka relativno uvjerljiva. Ona su i diktirana novom službenom poviješću, ali i zajedno ta interpretacijska snalaženja čine mozaik te povijesti. Obitelji tu igraju ključnu ulogu, ali ne kao nekakve predpolitičke zajednice koje rađaju demokratski nezrele birače, već kao institucija koja se sama nepovratno mijenjala i prilagođavala društvenim, ekonomskim i političkim promjenama.

Potražite Novosti od petka na kioscima.

Informacije o pretplati pronađite ovdje.



POVEZANI ČLANCI

Književna kritika: Tuga, užas i seks

Divani ličkih spomenika

Književna kritika: Traume, proživljene i ispisane

Živjet će ovaj projekt

Ursulinim smjerom

KOLUMNNE

BORIS RAŠETA

Alka slavodobitnica

BORIS DEŽULOVIĆ

Jebo sad milion evra

VIKTOR IVANČIĆ

Deklaracija o krivom kurcu

BORIS POSTNIKOV

Završetak jednog divnog prijateljstva

[POGLEDAJ SVE](#) 

NOVOSTI HOBOCIJA



PORTAL NOVOSTI
Ljudevita Gaja 7, Zagreb, Hrvatska
Telefon 01 48 11 198
Telefaks 01 48 11 281
E-mail info@portalnovosti.com

KONTAKTI

PRODAJNA MJESTA

PRETPLATA

TISKANA IZDANJA

IMPRESSUM

PRIJATELJI

KOLAČIĆI

